

мислення» (ОКМ). Автори концепції ОКМ виходили з розуміння критичного мислення як здатності людини аналізувати інформацію, події і факти та критично їх оцінювати, формувати власну позицію з того або іншого питання і захищати, обґрунтовувати її, знаходити нові ідеї. Таке мислення є нестандартним, передбачає можливість бачити і оцінювати альтернативи, встановлювати пріоритети, визначати достовірність і доцільність інформації, приймати необхідні рішення, коректувати помилки, у тому числі і в процесі власного мислення. Його розвитку сприяють уміння і навички аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення фактів, формулювання обґрунтованих висновків, оцінок.

З навчальної точки зору КМ можна визначити як тип мислення, що характеризується зваженістю, логічністю і цілеспрямованістю, використанням спеціальних когнітивних умінь і навичок, які збільшують достовірність отриманого результату розумової діяльності. Ці уміння і навички можна розвивати за допомогою спеціального навчання.

Основною метою пропонованого предмету є створення умов для розвитку в учнів старших класів критичного мислення. Досягнення цієї мети можливе, якщо:

- у навчання системно включаються завдання, розв'язання яких вимагає від учнів опанування складних розумових операцій;
- навчальний процес організований як послідовне дослідження учнями певної теми, виконуване у процесі їх інтерактивної взаємодії;
- результатом навчання є не засвоєння фактів або чужих думок, а вироблення уміння мислити, висловлювати власні думки, оцінки;
- викладання (діяльність вчителя) передбачає систематичне оцінювання і корекцію результатів з використанням зворотного зв'язку «учні – вчитель» на основі дослідницької активності учнів у класі;
- навчання зосереджене на розвитку в учнів достатніх навичок доведення, аналізу аргументів і формулюванні висновків, підкріплених аргументами; умінь використовувати графічні організатори у вирішенні актуальних питань, знаходити, аналізувати і інтерпретувати інформацію з різних джерел, презентувати результати роботи з інформацією у вигляді різних текстів в усній і письмовій формах;
- учні мотивовані для обговорення проблем, а не ухиляються від їх рішення. Вони працюють всі разом аби досягти консенсусу, навіть якщо це „угода про незгоду”. Така здатність до спільної праці, до співпраці є найважливішою умовою розвитку критичного мислення, оскільки вона підтримує діалог, досягнення учнями загальних цілей і взаємний обмін цінностями.

У розвитку КМ на уроках має бути реалізований діяльнісний підхід, що передбачає побудову процесу навчання як активній діяльності учнів. Систему операцій, яка забезпечує розв'язання завдань певного типу, називають способом дій. Тому метою навчання є опанування учнями способів діяльності або дій і операцій, за допомогою яких вона реалізується і які спрямовані на розв'язання навчальних або життєвих завдань. Таким чином, кінцевою метою навчання КМ є системний розвиток у старшокласників способів розумових (мисленнєвих) дій, з яких складається КМ.

При цьому підході до навчання основним елементом роботи учнів на уроках є виконання пізнавальних завдань, спрямованих на освоєння розумової діяльності,

особливо її нових способів. У цьому випадку ЗНАННЯ учнів є наслідком (а не окремим завданням) їх роботи над пізнавальними завданнями, організованими в доцільну і ефективну систему. Паралельно з освоєнням діяльності учень зможе сформувати свою систему стосунків, орієнтацій і установок.

Дидактичний механізм процесу формування розумових дій полягає в тому, що:

- учням повідомляються знання про дію (мета, структура, послідовність виконання операцій)
- через систему завдань, адекватних формованій дії в умовах навчально-пізнавальної діяльності (нове джерело знань, нова форма, метод організації діяльності), що змінюються, організовується процес здобуття учнями досвіду реалізації дії;
- через систему спеціальних завдань на рефлексію здійснюється процес осмислення, усвідомлення і закріплення придбаних знань і умінь.

Таким чином, розвиток готовності учня до КМ не є одноразовим актом і вимагає дотримання і виділення певних етапів в її формуванні.

Впровадження діяльнісного підходу дозволяє організувати навчання таким чином, що учень відчуває себе вільним, може проявляти ініціативу і самостійність, творчо ставитись до засвоєння навчального матеріалу, вчитися слухати і говорити, формулювати власну думку, правильно її висловлювати, доводити свою точку зору, аргументувати і дискутувати, будувати конструктивні стосунки з оточуючими і співпрацювати. Засновані на подібному підході методи і форми навчання створюють можливості для максимального наближення його до потреб учня, його особистої орієнтації.

У педагогічній теорії не існує переліку кроків, які можуть автоматично забезпечити розвиток КМ учнів, проте відомі педагогічні умови і підходи до навчання, що підвищують його ефективність, що враховані в методиці викладання даного курсу. Зокрема, організовуючи навчання школярів КМ., вчителів необхідно:

1. виділити основну частину навчального часу для практики критичного мислення в процесі інтерактивної взаємодії учнів;
2. організовувати роботу учнів зі різними джерелами інформації так, щоб вони, здійснюючи самостійний пошук інформації, обдумували її, оцінювали і презентували в різних формах (усно, письмово, графічно) залежно від завдання;
3. гарантувати учням відкриту, сприятливу атмосферу навчання, толерантність з боку однокласників і прийняття будь яких ідей і думок;
4. заохочувати максимально активну участь учнів у навчальному процесі, зокрема і здійснення ними вибору способів роботи, завдань, які виконуються, джерел інформації і т. п.;
5. виявляти упевненість в здатності кожного учня мислити критично і приймати правильне рішення.

Зміст запропонованої програми складається з 5 основних розділів, вступного, підсумкового і резервних уроків.

Програму відкриває вступний урок **«ЩО ТАКЕ КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ»**, на якому учні обговорять, що таке КМ і чим воно відрізняється від інших видів мислення, що необхідне, аби навчитися такому способу мислення, зможуть сформулювати свої очікування і побоювання відносно курсу.

У першому розділі **«ВЧИМОСЯ ДУМАТИ І ЧИТАТИ КРИТИЧНО»** передбачається

досягнення учнями таких результатів:

- розвиток уміння пояснювати і використовувати в різних контекстах і з різними джерелами знань такі операції як розуміння, аналіз, синтез, оцінка й ін.
- усвідомлення свого рівня оволодіння тим або іншим способом розумовій діяльності, посилення мотивації до подальшого розвитку відповідних умінь, особистої цінності такого навчання
- розвиток уміння усвідомлено використовувати методи (стратегії) критичного читання.

У розділі **«МАЙСТЕРНІСТЬ СТАВИТИ ПИТАННЯ»** передбачається досягнення учнями таких результатів як розвиток умінь:

- пояснювати, які бувають питання і як, в яких контекстах і з якими цілями вони можуть використовуватися
- конструювати різні питання і відповіді на них, виходячи з особливостей джерела інформації (усний, письмовий, графічний, образний), використовувати різних типів питань адекватно ситуації і контексту.

У розділі **«ПРАЦЮЄМО З РІЗНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ»** передбачається, що учні зможуть ефективно здійснювати пошук інформації для навчання і життя, використовуючи різні джерела інформації, серед яких ЗМІ, тексти різних жанрів, документи, акти, враховуючи особливості кожного з джерел.

Очікуваними результатами вивчення учнями розділу будуть їх уміння:

- пояснювати, в чому значення роботи з інформацією на сучасному світі, які існують види і джерела інформації, як здійснювати пошук інформації;
- отримати і структурувати інформацію з будь-якого джерела;
- відрізнати факти від думок, виявляти ідеологічні мотиви, спрямованість інформації;
- критично мислити при роботі з різними джерелами;
- усвідомлювати свій рівень опанування уміння ефективно шукати інформацію в різних джерелах
- розуміти свої мотиви до подальшого розвитку відповідних умінь, особисту цінність такого навчання.

Розділи четвертий **«РОЗУМІННЯ І КОНСТРУЮВАННЯ УЧНЯМИ АРГУМЕНТОВАНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ»** і п'ятий **«ОПАНУВАННЯ ШКОЛЯРІВ УМІННЯМИ І НАВИЧКАМИ ДИСКУСІЇ І ДЕБАТІВ»** присвячені розвитку в учнів умінь і навичок роботи із створення текстів, формулювання повідомлень, аргументації і захисту своєї позиції і інтересів, участі в дискусіях і дебатах.

Відповідно, очікуваними результатами вивчення четвертого розділу для учнів будуть уміння:

- пояснювати, що таке аргументи, аргументація, в чому її цінність і необхідність в житті і навчанні, які способи аргументації існують;
- знаходити і розуміти аргументи в тексті і висловах інших людей і оцінювати їх;
- будувати власні аргументи і оцінювати;
- розрізнати і використовувати контраргументацію і будувати спростування;
- усвідомлювати свій рівень опанування уміння використовувати аргументацію в навчанні і в житті, мотивації до подальшого розвитку відповідних умінь, особистої цінності такого навчання.

Очікуваними результатами вивчення п'ятого розділу будуть уміння учнів:

- пояснювати відмінність інформаційного тексту від переконуючого, розрізнати і

- конструювати тексти обох видів в усній і письмовій формах;
- брати участь в різних видах дискусій і дебатів, ефективно відстоюючи свою позицію;
- комплексно використовувати критичне мислення в різних ситуаціях;
- усвідомлювати свій рівень опанування уміння створювати різні види текстів і дискутувати в навчанні і в житті, мотивації до подальшого розвитку відповідних умінь, особистої цінності такого навчання.

Для формування орієнтовної основи того або іншого способу розумової або навчальної діяльності використовуються спеціальні тексти, в яких інтегровані елементи теоретичних знань з формальної логіки, філософії, теорії пізнання, риторики, психології і ін.

Операції, способи діяльності та окремі прийоми відпрацьовуються за допомогою текстів з різних галузей знань, що містять інформацію, цікаву і корисну для розширення кругозору і підвищення рівня загальної культури учнів, а також таку, що здійснює на старшокласників виховний вплив.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Програма передбачає розгляд і вивчення учнями названих нижче тем в обсязі перерахованих в кожній темі питань (ліва колонка). У правій колонці сформульовані вимоги до результатів навчання, які мають бути перевірені і оцінені вчителем.

Програма викладання курсу Варіант 1 35 годин (1 година на тиждень)

Розділ	к-ть годин	Назва розділу, теми, основні питання змісту	Вимоги до навчальних досягнень учнів – результатів навчання
1	1	ВСТУПНИЙ Що таке критичне мислення. Визначення понять методом «через найближчий рід і вид». Метод «Аналіз поняття». Як працювати з підручником. Особливості роботи на уроках курсу.	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що означає «критичне мислення»; обґрунтовувати сильні і слабкі сторони такого способу мислення; оцінити необхідність розвинутого критичного мислення для них особисто</i>
2	9	РОЗДІЛ 1. ВЧИМОСЯ ДУМАТИ І ЧИТАТИ КРИТИЧНО	
	1	1.Що означає розуміти інформацію Що таке розуміння. Розуміння як частина мислення. Роль розуміння в роботі з інформацією. Питання, що сприяють розумінню. Уміння, що характеризують розуміння	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що таке «розуміння», наводячи відповідні приклади; застосовувати різні способи розуміння явища, процесу або ситуації; ставити запитання, що сприяють розумінню; оцінювати важливість розуміння як основи мислення</i>
	1	2.Що таке аналіз Що таке аналіз.	<i>Учні /учениці зможуть:</i>

		Розділення цілого на складові частини. Аналіз об'єкту (ситуації тощо) з різних точок зору. Розподіл процесу на низку простих дій. Причина, наслідок.	<i>пояснювати, що таке аналіз і що означає «аналізувати»; розрізняти і використовувати основні види аналізу; оцінювати власний рівень уміння аналізувати формувати власне відношення до цінності такого навчання особисто для них.</i>
	1	3.Що таке синтез Що таке синтез. Значення синтезу в житті людей. Різні способи синтезування	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що таке синтез; застосовувати різні способи синтезування; виражати власне відношення до цінності синтезу</i>
	1	4.Як навчитися оцінювати Що таке оцінювання. Стандарти і критерії оцінювання. Вибір на основі оцінювання. Уміння захищати свою точку зору. Метод «Займи позицію».	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що таке оцінка; оцінювати об'єкти на основі стандартів і критеріїв; формулювати оцінні судження, обґрунтовуючи і захищаючи свою точку зору</i>
	2	5 - 6. Чи умієш ти читати вдумливо Що означає читати вдумливо. Інструменти критичного мислення: «товсті» і «тонкі» запитання «подвійний щоденник» опорні слова «читання з маркуванням». Відмінність між ідеями автора і власними коментарями.	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що означає «працювати з текстом», критично мислячи; використовувати самостійно інструменти критичного читання; розмежовувати ідеї автора тексту і свої коментарі до них оцінювати значення подібних навичок для них особисто.</i>
	2	7 -8. Навіщо потрібні графічні організатори Що таке графічні організатори. Графічні організатори як інструменти критичного мислення: «асоціативний куш», «бортовий журнал», «двохчастна (Т) таблиця», «дерево передбачень» З/Х/У карта ідей/понять, концептуальна таблиця П/М/І	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що таке «графічні організатори»; використовувати самостійно «графічні організатори» як інструменти критичного читання; оцінювати значення подібних навичок для них особисто</i>
		9.Підводимо підсумки: думаємо і читаємо	<i>Учні /учениці зможуть:</i>

		<p>Перевірка знань по розділу за допомогою тестів.</p> <p>Зіставлення умінь і розумових операцій.</p> <p>Зіставлення методів, технік і необхідних умінь.</p> <p>Узагальнення і систематизація знань з розділу.</p> <p>Самооцінка.</p>	<p>оцінювати власний рівень опанування теоретичних знань з розділу;</p> <p>складати «карту» своїх уявлень про критичне мислення;</p> <p>представляти отримані знання в системі.</p>
2	5	РОЗДІЛ 2. МАЙСТЕРНІСТЬ СТАВИТИ ЗАПИТАННЯ	
	1	<p>1.Навіщо і як люди ставлять запитання</p> <p>Значення запитань.</p> <p>Функції запитань.</p> <p>Роль запитань в пізнанні.</p> <p>Коректна постановка запитань.</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p> <p>пояснювати, значення і функції запитань, наводячи відповідні приклади;</p> <p>розрізняти коректно і некоректно поставлені запитання;</p> <p>ставити запитання ефективніше;</p> <p>висловлювати власне відношення до важливості уміння ставити запитання</p>
	1	<p>2.Які запитання називаємо закритими, а які – відкритими</p> <p>Відкриті і закриті запитання.</p> <p>Їх відмінності і функції.</p> <p>Конструювання відкритих і закритих запитань.</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p> <p>розрізняти і наводити приклади відкритих і закритих запитань;</p> <p>формулювати відкриті і закриті запитання;</p> <p>ефективно використовувати ці типи запитань в різних ситуаціях</p>
	1	<p>3.Для чого потрібні уточнюючі запитання</p> <p>Уточнюючі запитання.</p> <p>Функції уточнюючих запитань.</p> <p>Як формулювати уточнюючі запитання.</p>	<p>Учні /учениці можуть:</p> <p>пояснювати в яких ситуаціях і з якими цілями можуть бути використані уточнюючі запитання;</p> <p>формулювати уточнюючі запитання;</p> <p>відрізняти уточнюючі запитання від навідних;</p> <p>оцінювати свій рівень уміння формулювати і використовувати уточнюючі запитання залежно від ситуації</p>
	1	<p>4. Як і навіщо ставити відкриті запитання</p> <p>Види відкритих запитань.</p> <p>Функції різних видів відкритих запитань.</p> <p>Зв'язок між розумовими операціями і запитаннями.</p> <p>Поняття системи відкритих</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p> <p>розрізняти різні види відкритих запитань;</p> <p>ставити запитання цілеспрямовано;</p> <p>використовувати систему запитань для дослідження предметів або явищ дійсності</p>

		запитань.	
	1	5. Підводимо підсумки: запитуємо і відповідаємо Перевірка знань по розділу за допомогою тестів. Зіставлення умінь і розумових операцій. Зіставлення методів, технік і необхідних умінь. Узагальнення і систематизація знань по розділу. Самооцінка.	<i>Учні /учениці зможуть узагальнювати свої знання про те, які бувають запитання і з якими цілями вони можуть бути використані; визначати, наскільки вони опанували уміння: конструювати і використовувати різні види відкритих і закритих запитань оцінювати уміння однокласників задавати і відповідати на запитання, використовуючи свої знання і спеціальні критерії</i>
3	12	РОЗДІЛ 3. ПРАЦЮЄМО З РІЗНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ	
	1	1.Що таке інформація і як ми її отримуємо Що таке інформація? Цінність інформації. Види інформації Як отримати і знайти інформацію?	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що таке інформація і в чому її цінність для людини; пояснювати способи пошуку інформації в різних джерелах; оцінювати властивості інформації; висловлювати власне відношення до цінності інформації для людини у сучасному світі</i>
	1	2.Факти і думки Поняття факту. Поняття думки. Розпізнавання думки. Критерії розрізнення думок і фактів.	<i>Учні /учениці можуть: пояснювати, чим думки відрізняються від фактів; розрізняти факти і думки в ситуаціях спілкування і текстах; ефективно відрізняти думки від фактів при роботі з інформацією; формулювати власне відношення до цінності таких навичок у різних життєвих ситуаціях</i>
	1	3.Про що може розповісти художній текст Художній текст як джерело інформації. Елементи художнього тексту. Карта персонажів.	<i>Учні /учениці зможуть знаходити інформацію у художньому тексті; застосовувати різні методи роботи з текстом художнього твору як джерелом інформації; визначати для себе цінність уміння працювати з художнім текстом.</i>
	1	4.Які особливості наукового тексту Особливості наукового тексту. Науковий текст як джерело	<i>Учні /учениці зможуть знаходити інформацію у науковому тексті;</i>

		інформації. Правила роботи з науковим текстом	<i>відрізняти науковий текст від інших видів текстів; читати науковий текст критично; визначати для себе цінність уміння працювати з науковим текстом як джерелом інформації</i>
	1	5. Як знайти інформацію в ЗМІ Особливості різних видів ЗМІ як джерела інформації. Сильні і слабкі сторони різних видів ЗМІ. Інформаційна цінність ЗМІ.	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати особливості різних видів ЗМІ як джерела інформації; оцінювати сильні і слабкі сторони різних видів ЗМІ; визначати інформаційну цінність і використовувати текст ЗМІ; визначити для себе значення ЗМІ як джерела інформації</i>
	1	6-7. Як оцінити інформацію з Інтернету Достовірність інформації з Інтернету. Критичне оцінювання інформаційних Інтернет-джерел	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, якими критеріями, індикаторами можна користуватися для критичного оцінювання інформаційних інтернет-джерел; оцінювати достовірність інформації з Інтернету; сформулювати своє відношення до інформації, розміщеної на Інтернет-сторінках</i>
	1	8. Чи можна довіряти рекламним текстам Особливості рекламних текстів як джерела інформації. Оцінка змісту рекламних текстів	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати особливості рекламних текстів як джерела інформації; аналізувати і оцінювати зміст рекламних текстів; визначити своє відношення до рекламних текстів як джерела інформації.</i>
	1	9. Підводимо підсумки: працюємо з різними джерелами інформації Перевірка знань по розділу за допомогою тестів. Зіставлення умінь і розумових операцій. Зіставлення методів, технік і необхідних умінь. Узагальнення і систематизація знань по розділу. Самооцінка.	<i>Учні/ці зможуть: узагальнити свої знання про те, що таке робота з інформацією з різних джерел; визначити, наскільки вони володіють уміннями шукати, відбирати, оцінювати і використовувати інформацію з різних джерел</i>
5	4	РОЗУМІННЯ І КОНСТРУЮВАННЯ УЧНЯМИ АРГУМЕНТОВАНИХ	

		ВИСЛОВЛЮВАНЬ	
1		<p>1.Що таке аргумент Що таке аргумент і аргументація. Структура аргументу. Логічні аргументи і аргументи, звернені до потреб. Як конструювати аргумент.</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i> <i>пояснювати, що таке аргумент і аргументація, яка є структура аргументу;</i> <i>розрізняти види аргументів, використовуваних в ситуаціях спілкування і текстах;</i> <i>конструювати власні аргументи різних видів;</i> <i>визначити, наскільки вони володіють умінням аргументувати і чому варто повчитися;</i> <i>висловлювати власне відношення до цінності такого навчання</i></p>
1		<p>2.Як побудувати сильний аргумент Поняття про сильний (ефективний) аргумент. Способи і правила побудови ефективного аргументу.</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i> <i>пояснювати, які способи формулювання аргументів існують; самостійно конструювати аргументи, використовуючи різні способи, зокрема ПРЕС;</i> <i>визначити, наскільки вони уміють формулювати аргументи, чому варто ще повчитися;</i> <i>сформувати власне відношення до цінності такого навчання особисто для них</i></p>
1		<p>3.Що таке некоректна аргументація Прийоми маніпулювання читачем, слухачем. Розуміння і контраргументація некоректної аргументації</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i> <i>пояснювати, як прийоми аргументації можуть бути використані для маніпулювання свідомістю слухачів або читачів;</i> <i>визначити, які саме прийоми використовує автор для переконання читачів в істинності своєї позиції;</i> <i>сформувати власне відношення до некоректної, маніпулятивної аргументації</i></p>
1		<p>4.Практикум: аргументуємо і спростовуємо Перевірка знань про аргументи, спростування за допомогою тестів. Аналіз аргументів, визначення їх видів. Складання аргументів.</p>	<p><i>Учні/ці зможуть:</i> <i>узагальнити свої знання про те, що таке аргумент і аргументація;</i> <i>визначити, наскільки вони володіють умінням аргументувати, конструювати аргументи різних видів;</i> <i>оцінити, наскільки вони володіють</i></p>

		Самооцінка	<i>умінням поєднати декілька аргументів для відстоювання своєї позиції; визначити, наскільки вони уміють спростовувати аргументи опонентів, використовуючи різні способи</i>
6.	9	ОПАНУВАННЯ ШКОЛЯРІВ УМІННЯМИ І НАВИКАМИ ДИСКУСІЇ І ДЕБАТІВ	
	1	1.Інформаційний текст Види текстів. Що таке інформаційний текст. Способи викладу матеріалу в інформаційному тексті. Як писати розгорнутий інформаційний текст	<i>Учені/ці можуть: пояснювати відмінності інформаційного тексту від текстів інших видів; характеризувати способи викладу матеріалу в інформаційному тексті; визначити, наскільки вони уміють конструювати інформаційні тексти в усній і письмовій формі, і чому варто ще повчитися; сформулювати власне відношення до цінності такого навчання</i>
	1	3.Переконуючий текст Що таке переконуючий текст. Відмінності переконуючого тексту від інших видів текстів. Як конструювати переконуючий текст.	<i>Учені/ці зможуть: пояснювати відмінності переконуючого тексту від текстів інших видів; визначити, чи уміють вони конструювати переконуючі тексти, і чому варто ще повчитися; сформулювати власне відношення до цінності такого навчання особисто для них</i>
	1	4.Що таке дискусія і як в ній брати участь Поняття «дискусія». Дискусії в житті і в науці. Ефективність дискусії. Уміння дискутувати. Правила проведення дискусії.	<i>Учні /учениці зможуть пояснювати, що таке дискусія і навіщо вона необхідна в житті; сформулювати правила проведення дискусії; визначити, наскільки вони володіють умінням дискутувати, і чому варто ще повчитися; сформулювати власне відношення до цінності навиків участі в дискусії особисто для себе</i>
	1	5. Як написати есе і взяти участь в письмовій дискусії Що таке тиха дискусія. Її відмінності від інших видів дискусії. Есе як вид тексту. Як оцінити есе.	<i>Учні /учениці можуть брати участь в «тихій дискусії»; писати есе з формулюванням власної позиції; визначити, наскільки вони уміють оцінювати аргументи, викладені в</i>

			<i>письмових роботах; сформулювати власне відношення до цінності навиків участі в письмовій дискусії</i>
	1	Підсумковий урок Перевірка, узагальнення і систематизація знань і умінь по курсу. Зіставлення умінь і розумових операцій. Зіставлення методів, технік і необхідних умінь. Самооцінка.	
	1	Резерв вчителя	
ВСЬОГ О	35 година		

**Програма викладання курсу
Варіант 2
51 година (1,5 години на тиждень)**

Розділ	К-ть годин	Назва розділу, теми, основні питання вмісту	Вимоги до навчальних досягнень учнів – результатів навчання
1	1	1.ВСТУПНИЙ Що таке критичне мислення Що таке критичне мислення. Визначення понять методом «через найближчий рід і вигляд». Метод «карта поняття». Як працювати з підручником. Способи роботи на уроках курсу.	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що означає «критичне мислення»; обґрунтовувати сильні і слабкі сторони такого способу мислення; оцінити необхідність розвинутого критичного мислення для них особисто</i>
2	9	РОЗДІЛ 1. ВЧИМОСЯ ДУМАТИ І ЧИТАТИ КРИТИЧНО	
	1	1.Що означає розуміти інформацію Що таке розуміння. Розуміння як частина мислення. Роль розуміння в роботі з інформацією. Запитання, що сприяють розумінню. Уміння, що характеризують розуміння	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що таке «розуміння», наводячи відповідні приклади; застосовувати різні способи розуміння явища, процесу або ситуації; ставити запитання, що сприяють розумінню; оцінювати важливість розуміння як основи мислення</i>

1	<p>2.Що таке аналіз</p> <p>Що таке аналіз. Розділення цілого на складові частини. Аналіз об'єкту (ситуації і так далі) з різних точок зору. Розділення процесу на низку простих дій. Причина, наслідок.</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати, що таке аналіз і що означає «аналізувати»;</i> <i>розрізняти і використовувати основні види аналізу;</i> <i>оцінювати власний рівень уміння аналізувати</i> <i>формувати власне відношення до цінності такого навчання особисто для них.</i></p>
1	<p>3.Що таке синтез</p> <p>Що таке синтез. Значення синтезу. Різні способи синтезування</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати, що таке синтез;</i> <i>застосовувати різні способи синтезування;</i> <i>виразити власне відношення до цінності синтезу</i></p>
1	<p>4.Як навчитися оцінювати</p> <p>Що таке оцінювання. Стандарти і критерії оцінювання. Вибір на основі оцінювання. Уміння захищати свою точку зору. Метод «Займи позицію».</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати, що таке оцінка;</i> <i>оцінювати об'єкти на основі стандартів і критеріїв;</i> <i>формулювати оцінні думки, обґрунтовуючи і захищаючи свою точку зору</i></p>
2	<p>5-6.Чи умієш ти читати вдумливо</p> <p>Що таке читати вдумливо. Інструменти критичного мислення: «товсті» і «тонкі» запитання, «подвійний щоденник» опорні слова «читання з маркуванням». Відмінність між ідеями автора і власними коментарями.</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати, що означає «працювати з текстом», критично мислячи;</i> <i>використовувати самостійно інструменти критичного читання;</i> <i>розмежовувати ідеї автора тексту і свої коментарі до них</i> <i>оцінювати значення подібних навичок для них особисто.</i></p>
2	<p>7-8. Навіщо потрібні графічні організатори</p> <p>Що таке графічні організатори. Графічні організатори як інструменти критичного мислення: «асоціативний куш» «бортовий журнал», «двохчастна (Т) таблиця», «дерево передбачень» З/Х/У «карта ідей/понятій»,</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати, що таке «графічні організатори»;</i> <i>використовувати самостійно «графічні організатори» як інструменти критичного читання;</i> <i>оцінювати значення подібних навичок для них особисто</i></p>

		«концептуальна таблиця», «П/М/І	
		9. Підводимо підсумки: думаємо і читаємо Перевірка знань по розділу за допомогою тестів. Зіставлення умінь і розумових операцій. Зіставлення методів, технік і необхідних умінь. Узагальнення і систематизація знань з розділу. Самооцінка.	<i>Учні /учениці зможуть: оцінювати власний рівень опанування теоретичних знань з розділу; складати «карту» своїх уявлень про критичне мислення; представляти отримані знання в системі.</i>
2	7	РОЗДІЛ 2. МАЙСТЕРНІСТЬ СТАВИТИ ПИТАННЯ	
	1	1. Навіщо і як люди ставлять запитання Значення запитань. Функції запитань. Роль запитань в пізнанні. Коректна постановка запитань.	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, значення і функції запитань, наводячи відповідні приклади; розрізняти коректно і некоректно поставлені запитання; ставити запитання ефективніше; висловлювати власне відношення до важливості уміння ставити запитання</i>
	1	2. Які запитання називаємо закритими, а які – відкритими Відкриті і закриті запитання. Функції відкритих і закритих запитань. Конструювання відкритих і закритих запитань.	<i>Учні /учениці зможуть: розрізняти і наводити приклади відкритих і закритих запитань; формулювати відкриті і закриті запитання; ефективно використовувати ці типи запитань в різних ситуаціях</i>
	1	3. Для чого потрібні уточнюючі запитання Уточнюючі запитання. Функції уточнюючих запитань. Як формулювати уточнюючі запитання.	<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати в яких ситуаціях і з якими цілями можуть бути використані уточнюючі запитання; формулювати уточнюючі запитання; відрізняти уточнюючі запитання від навідних; оцінювати свій рівень уміння формулювати і використовувати уточнюючі запитання залежно від ситуації</i>
	1	4. Як і навіщо ставити відкриті запитання Види відкритих запитань. Функції різних видів відкритих запитань.	<i>Учні /учениці зможуть: розрізняти різні види відкритих запитань; ставити запитання цілеспрямовано;</i>

		Зв'язок між розумовими операціями і запитаннями. Поняття системи відкритих запитань.	<i>використовувати систему запитань для дослідження предметів або явищ дійсності</i>
	1	5.Як задавати і як вирішувати проблемні питання Що таке проблемне запитання. Відмінність проблемного запитання від інших видів запитань. Уміння формулювати проблемні запитання.	<i>Учні /учениці зможуть</i> <i>пояснювати, яке запитання називається проблемним і чим воно відрізняється від інших видів запитань;</i> <i>формулювати проблемні запитання на основі тексту і ситуацій життя;</i> <i>сформулювати власне відношення до цінності уміння ставити проблемні запитання особисто для них.</i>
	1	6.Яке запитання, яка відповідь Взаємозалежність запитань і відповідей. Коректні відповіді (за змістом і структурі). Формулювання коректних відповідей.	<i>Учні /учениці зможуть</i> <i>пояснювати взаємозалежність запитань і відповідей;</i> <i>формулювати коректні за змістом і структурі відповіді;</i> <i>визначати, наскільки вони володіють умінням відповідати на питання.</i>
	1	7.Підводимо підсумки: запитуємо і відповідаємо Перевірка знань по розділу за допомогою тестів. Зіставлення умінь і розумових операцій. Зіставлення методів, технік і необхідних умінь. Узагальнення і систематизація знань з розділу. Самооцінка.	<i>Учні /учениці зможуть</i> <i>узагальнювати свої знання про те, які бувають запитання і з якими цілями вони можуть бути використані;</i> <i>визначати, наскільки вони опанували уміння: конструювати і використовувати різні види відкритих і закритих запитань</i> <i>оцінювати уміння однокласників задавати і відповідати на запитання, використовуючи свої знання і спеціальні критерії</i>
3	13	РОЗДІЛ 3. ПРАЦЮЄМО З РІЗНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ	
	1	1.Що таке інформація і як ми її отримуємо Що таке інформація? Цінність інформації. Як отримати і знайти інформацію?	<i>Учні /учениці зможуть:</i> <i>пояснювати, що таке інформація і в чому її цінність для людини;</i> <i>пояснювати способи пошуку інформації в різних джерелах;</i> <i>оцінювати властивості інформації;</i> <i>висловлювати власне відношення до цінності інформації для людини на сучасному світі</i>
	1	2.Види інформації	<i>Учні /учениці зможуть:</i>

		<p>Види інформації. Що означає працювати з інформацією. У чому користь здобуття інформації різних видів.</p>	<p>пояснювати, які види інформації існують; розрізняти способи роботи з інформацією залежно від мети; характеризувати текст як вигляд інформації і способи роботи з ним висловлювати власне відношення до цінності умінь працювати з інформацією</p>
	1	<p>3.Факти і думки</p> <p>Поняття факту. Поняття думки. Розпізнавання думки. Критерії розрізнення думки і фактів.</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p> <p>пояснювати, чим думки відрізняються від фактів; розрізняти факти і думки в ситуаціях спілкування і текстах; ефективно відрізняти думки від фактів при роботі з інформацією; формулювати власне відношення до цінності таких навиків в різних життєвих ситуаціях</p>
	1	<p>4.Про що може розповісти художній текст</p> <p>Художній текст як джерело інформації. Набор елементів художнього тексту. Карта персонажів.</p>	<p>Учні /учениці зможуть</p> <p>Здобувати інформацію з художнього тексту; застосовувати різні методи роботи з текстом художнього твору як джерелом інформації; визначати для себе цінність уміння працювати з художнім текстом.</p>
	1	<p>5.Які особливості наукового тексту</p> <p>Особливості наукового тексту. Науковий текст як джерело інформації. Правила роботи з науковим текстом</p>	<p>Учні /учениці зможуть</p> <p>здобувати інформацію з наукового тексту; відрізняти науковий текст від інших видів текстів; читати науковий текст критично; визначати для себе цінність уміння роботи з науковим текстом як джерелом інформації</p>
	1	<p>6.У чому особливості публіцистичного тексту</p> <p>Що таке публіцистика. Порівняння публіцистичного тексту з художнім і науковим.</p> <p>Особливості публіцистичного тексту як джерела інформації. Правила роботи з публіцистичним текстом.</p>	<p>Учні /учениці зможуть</p> <p>здобувати інформацію з публіцистичного тексту; відрізняти публіцистику від інших видів текстів; критично читати публіцистичний текст; визначати для себе цінність умінь роботи з публіцистикою як джерелом інформації</p>
	1	<p>7.Як знайти інформацію в ЗМІ</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p>

		<p>Особливості різних видів ЗМІ як джерела інформації. Сильні і слабкі сторони різних видів ЗМІ. Інформаційна цінність ЗМІ.</p>	<p><i>пояснювати особливості різних видів ЗМІ як джерела інформації; оцінювати сильні і слабкі сторони різних видів ЗМІ; визначати інформаційну цінність і використовувати текст ЗМІ; визначити для себе значення ЗМІ як джерела інформації</i></p>
1	<p>8. Яка сьогодні роль періодичних видань</p> <p>Газети і журнали як джерело інформації. Пошук інформації в періодичному друці. Оцінка достовірності інформації, що подається в газетах і журналах.</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p> <p><i>пояснювати особливості періодичного друку як джерела інформації; орієнтуватися в газеті і журналі, здійснюючи пошук інформації; критично оцінювати достовірність інформації, що подається в періодичних виданнях; визначати цінність інформації, що подається в періодичних виданнях для життя і навчання.</i></p>	
1	<p>9. Про що говорять з телеекрану</p> <p>Особливості телебачення як джерела інформації. Оцінка інформації телепередач.</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p> <p><i>пояснювати особливості телебачення як джерела інформації; аналізувати і оцінювати інформацію телепередач; визначати для себе цінність телебачення як джерела інформації</i></p>	
1	<p>10-11. Як оцінити інформацію з Інтернету</p> <p>Достовірність інформації з Інтернету. Критичне оцінювання інформаційних Інтернет-джерел</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p> <p><i>пояснювати, якими критеріями, індикаторами можна користуватися для критичного оцінювання інформаційних інтернет-джерел; оцінювати достовірність інформації з Інтернету; сформулювати своє відношення до інформації, розміщеної на Інтернет-сторінках</i></p>	
1	<p>12. Чи можна довіряти рекламним текстам</p> <p>Особливості рекламних текстів як джерела інформації. Оцінка вмісту рекламних текстів</p>	<p>Учні /учениці зможуть:</p> <p><i>пояснювати особливості рекламних текстів як джерела інформації; аналізувати і оцінювати вміст рекламних текстів; визначати своє відношення до рекламних текстів як джерела інформації.</i></p>	
1	<p>13. Підводимо підсумки: працюємо з різними</p>	<p>Учні/ці зможуть:</p>	

		<p>джерелами інформації Перевірка знань по розділу за допомогою тестів. Зіставлення умінь і розумових операцій. Зіставлення методів, технік і необхідних умінь. Узагальнення і систематизація знань з розділу. Самооцінка.</p>	<p><i>узагальнити свої знання про те, що таке робота з інформацією з різних джерел; визначити, наскільки вони володіють уміннями шукати, відбирати, оцінювати і використовувати інформацію з різних джерел</i></p>
5	8	<p>РОЗУМІННЯ І КОНСТРУЮВАННЯ УЧНЯМИ АРГУМЕНТОВАНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ</p>	
	1	<p>1.Що таке аргумент</p> <p>Що таке аргумент і аргументація. Структура аргументу. Логічні аргументи і аргументи, звернені до потреб. Як конструювати аргумент.</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати, що таке аргумент і аргументація, яка структура аргументу; розрізняти види аргументів, використовуваних в ситуаціях спілкування і текстах; конструювати власні аргументи різних видів; визначити, наскільки вони володіють умінням аргументувати і чому варто повчитися; висловлювати власне відношення до цінності такого навчання</i></p>
	1	<p>2.Як читати у пошуках аргументів</p> <p>Як знайти в тексті, складові частини аргументу. «Важкі слова», їх роль в аргументації. Вживання двух- і трьох- частних схем в процесі аналізу тексту.</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i></p> <p><i>розпізнавати в тексті складові частини аргументу, різні види аргументів; аналізувати аргументацію в тексті за допомогою двух- і трьох- частих схем; пояснювати, яку роль може відіграти підбір слів при аргументації; висловлювати власну позицію про значення цих навичок</i></p>
	1	<p>3. Як побудувати сильний аргумент</p> <p>Поняття про сильний (ефективний) аргумент. Способи і правила побудови ефективного аргументу.</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати, які способи формулювання аргументу існують; самостійно конструювати аргументи, використовуючи різні способи, зокрема ПРЕС; визначити, наскільки вони уміють формулювати аргументи, чому варто ще повчитися;</i></p>

			<i>сформувати власне відношення до цінності такого навчання особисто для них</i>
1	4. Як відстоювати свою позицію за допомогою аргументів Розгорнута аргументація як спосіб переконання. Паралельна і послідовна побудова аргументації		<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, що таке переконлива аргументація; конструювати розгорнуту аргументацію; оцінити, наскільки вони володіють умінням поєднати декілька аргументів для відстоювання своєї позиції, і чому варто ще повчитися; сформулювати власне відношення до значущості отриманих навиків для повсякденного життя</i>
1	5. Чим відрізняється спростування від контраргументації Що таке контраргументація і спростування. Їх відмінності. Важливість спростування в спорі. Як конструювати спростування		<i>Учні /учениці зможуть: відрізнити контраргументацію від спростування; пояснювати, що таке спростування і що означає «спростовувати»; визначити, чи уміють вони спростовувати аргументи опонентів і чому варто ще повчитися; сформувати власне відношення до цінності такого навчання</i>
1	6. Як ефективно спростувати аргументи опонента Способи спростування. сенсу вислову. Спростування логіки викладу		<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, які існують способи спростування; визначити, чи уміють вони спростовувати аргументи опонентів, використовуючи різні способи, чому варто ще навчитися; сформувати власне відношення до цінності такого навчання</i>
1	7. Що таке некоректна аргументація Прийоми маніпулювання читачем, слухачем. Розуміння і контраргументація некоректної аргументації		<i>Учні /учениці зможуть: пояснювати, як прийоми аргументації можуть бути використані для маніпулювання свідомістю слухачів або читачів; визначити, які саме прийоми використовує автор для переконання читачів в істинності своєї позиції; сформувати власне відношення до некоректної, маніпулятивної аргументації</i>
1	8. Практикум: аргументуємо і спростовуємо		<i>Учні/ці зможуть:</i>

		<p>Перевірка знань про аргументи, спростування за допомогою тестів.</p> <p>Аналіз аргументів, визначення їх видів.</p> <p>Складання аргументів.</p> <p>Самооцінка</p>	<p><i>узагальнити свої знання про те, що таке аргумент і аргументація; визначити, наскільки вони володіють умінням аргументувати, конструювати аргументи різних видів;</i></p> <p><i>оцінити, наскільки вони володіють умінням з'єднати декілька аргументів для відстоювання своєї позиції; визначити, наскільки вони уміють спростовувати аргументи опонентів, використовуючи різні способи</i></p>
6.	9	ОПАНУВАННЯ ШКОЛЯРІВ УМІННЯМИ І НАВИКАМИ ДИСКУСІЇ І ДЕБАТІВ	
	1	<p>1.Інформаційний текст</p> <p>Види текстів.</p> <p>Що таке інформаційний текст.</p> <p>Способи викладу матеріалу в інформаційному тексті.</p> <p>Як писати розгорнутий інформаційний текст</p>	<p><i>Учні/ці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати відмінності інформаційного тексту від текстів інших видів;</i></p> <p><i>характеризувати способи викладу матеріалу в інформаційному тексті; визначити, наскільки вони уміють конструювати інформаційні тексти в усній і письмовій формі, і чому варто ще повчитися;</i></p> <p><i>сформулювати власне відношення до цінності такого навчання</i></p>
	1	<p>2.Переконуючий текст</p> <p>Що таке переконуючий текст. Відмінності переконуючого тексту від інших видів текстів.</p> <p>Як конструювати переконуючий текст.</p>	<p><i>Учні/ці зможуть:</i></p> <p><i>пояснювати відмінності переконливого тексту від текстів інших видів;</i></p> <p><i>визначити, чи уміють вони конструювати переконливі тексти, і чому варто ще повчитися;</i></p> <p><i>сформулювати власне відношення до цінності такого навчання особисто для них</i></p>
	1	<p>3.Що таке дискусія і як в ній брати участь</p> <p>Поняття «дискусія». Дискусії в житті і в науці. Ефективність дискусії. Уміння дискутувати.</p> <p>Правила проведення дискусії.</p>	<p><i>Учні /учениці зможуть</i></p> <p><i>пояснювати, що таке дискусія і навіщо вона необхідна в житті;</i></p> <p><i>сформулювати правила проведення дискусії;</i></p> <p><i>визначити, наскільки вони володіють умінням дискутувати, і чому варто ще повчитися;</i></p> <p><i>сформулювати власне відношення до цінності навиків участі в дискусії особисто для себе</i></p>

1	4.Як оцінити участь в дискусії	<p>Поняття про оцінювану дискусію і її особливості. Критерії оцінки участі в дискусії.</p>	<p>Учні /учениці зможуть</p> <p><i>пояснювати, що таке оцінювана дискусія і в чому її особливості; сформулювати правила участі в оцінюваній дискусії; визначити, наскільки вони уміють оцінювати учасників дискусії, і чому варто ще повчитися; сформулювати власне відношення до цінності навиків участі в оцінюваній дискусії особисто для себе</i></p>
1	5.Як написати есе і взяти участь в письмовій дискусії	<p>Що таке тиха дискусія. Її відмінності від інших видів дискусії. Есе як вигляд тексту. Як оцінити есе.</p>	<p>Учні /учениці зможуть</p> <p><i>брати участь в «тихій дискусії»; писати есе з формулюванням власної позиції; визначити, наскільки вони уміють оцінювати аргументи, викладені в письмових роботах; сформулювати власне відношення до цінності навиків участі в письмовій дискусії</i></p>
1	6.Що таке дебати	<p>Що таке дебати. Їх відмінності від інших видів дискусії. Як організувати дебати.</p>	<p>Учні /учениці зможуть</p> <p><i>пояснювати, що таке дебати як вид діяльності; пояснювати, чим відрізняються дебати від інших видів дискусії; визначити, чи уміють вони дебатувати; сформулювати власне відношення до дебатів</i></p>
2	7-8. Як підготуватися до дебатів	<p>Підготовка до дебатів. Ролі і завдання учасників дебатів. Як розробляти систему аргументації для обох команд. Як формулювати запитання для дебатів.</p>	<p>Учні /учениці зможуть</p> <p><i>пояснювати, що означає готуватися до дебатів; характеризувати ролі і завдання учасників дебатів; розробляти систему аргументації для участі в дебатах; формулювати запитання для дебатів</i></p>
3	9-10-11.Як провести дебати	<p>Формат дебатів. Організація дебатів. Суддівство.</p>	<p>Учні /учениці зможуть</p> <p><i>пояснювати, що означає брати участь в дебатах; сформулювати власне відношення до дебатів набути досвіду участі в дебатах.</i></p>
1	Підсумковий урок	Перевірка, узагальнення і	

		систематизація знань і умінь по курсу. Зіставлення умінь і розумових операцій. Зіставлення методів, технік і необхідних умінь. Самооцінка.	
	1	Резерв вчителя	
ВСЬОГО	51		
О	година		

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ КУРСУ

Передбачається, що уроки курсу будуть побудовані за єдиним найбільш ефективним алгоритмом, який включає три основні частини: вступну (актуалізація тих знань, що є в учнів, і мотивація навчальної діяльності), основну (активне експериментування, побудова нових знань, опанування нових способів діяльності та їх відпрацювання), завершальну (рефлексія процесу навчання на уроці та його результатів, самооцінка і взаємооцінка результатів учнями і оцінювання навчальних досягнень школярів учителем).

Структура кожної частини передбачає відповідне наповнення і методи. Спеціальні прийоми розвитку КМ використовуються на кожному уроці разом і у поєднанні з інтерактивним навчанням. Всі уроки курсу за змістом і методами спрямовані на розвиток особистості кожного учня, його активну участь в навчанні, громадянське виховання і освіту учнів.

Курс передбачає можливість оцінювання навчальних досягнень учнів, відображених у програмі як результати навчання. Система оцінювання курсу розроблена на основі цільових установок і конкретизації навчальних цілей для кожного заняття і детально описана у методичному посібнику.

Зasadничі принципи оцінювання курсу є такі.

- Оцінка, виражається не кількісними, а якісними показниками.
- В процесі оцінювання у рівній мірі беруть участь і вчитель, і учні.
- Неупередженість і об'єктивність думок вчителя в процесі оцінювання забезпечується відсутністю причин для цього. (Оцінка не є способом тиску і інструментом для покарання учня)
- Процес оцінювання гнучкий, відкритий для кожного учасника освітнього процесу.

Інструментами оцінювання, що рекомендуються, є написання учнями есе, виконання спеціальних усних і письмових завдань на самостійне і творче застосування умінь у навчальних і життєвих ситуаціях. Оцінювання навчальних результатів учнів дозволяє встановити міру їх відповідності стандартам знань, умінь, цінностей і може ґрунтуватися на спеціальних рубриках показників рівня розвитку в учнів того або іншого уміння з наведеного переліку. Подібні інструменти оцінювання подані в навчальному і методичному посібниках.

Програму створено авторським колективом у складі: О.Пометун, Л.Пилипчатіна, І. Сущенко, В. Дюков. Загальна редакція докт. пед. наук, проф. О. Пометун